

Derleyen
RAMAZAN GÖZEN

Uluslararası İlişkiler Teorileri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER, TEORİ VE TÜRKİYE TECRÜBESİ RAMAZAN GÖZEN.....	15
1 ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE TEORİ KAVRAMI VE TEMEL TEORİK TARTIŞMALAR FARUK YALVAÇ.....	31
Giriş	31
Teori nedir?	34
Meta teori	37
Teorilerin bilimselliği	38
Teori türleri	42
Uluslararası ilişkiler'deki temel teorik tartışmalar	44
Türkiye'de Uluslararası ilişkiler teorisi tartışmaları	60
Sonuç	63
2 İDEALİZM RAMAZAN GÖZEN.....	67
Giriş	67
Kavramsal çerçeve: İdealizm ve akraba kavramlar	70
İdealizmin yükselişi, düşüşü ve sürekliliği	77
İdealizmin varsayımları, ilkeleri ve idealleri	90
İdealizmin unsurları ve araçları	98
Küresel toplum	103

İdealizmin sorunları ve açmazları	104
İdeal insan sorunu.....	106
İdeal demokrasi/toplum sorunu.....	109
İdeal uluslararası/evrensel değerler sorunu.....	111
Türkiye'nin idealizmi ve idealistleri	112
Yurtta barış dünyada barış ilkesi.....	113
Türkiye'nin AB üyeliği ideali.....	115
Özal'ın Barış Suyu Projesi.....	116
Sonuç	117

3 LIBERALİZM VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

BURAK BİLGEHAN ÖZPEK	121
Giriş	121
Bireyin ve devletin dönüşümü: Liberalizm neden ütöpik kaldı?	122
Dönüşümün laboratuvarı: Pozitif liberal teori	141
Liberal teoriye yönelik eleştiriler	151
Vaka incelemesi: Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri (1992-2013)	153
Sonuç	156

4 REALİZM

EYÜP ERSOY	159
Giriş	159
Realist teori geleneği: Temel kabuller	160
Klasik realizm	166
Yapısal Realizm	172
Neoklasik Realizm	178
Realist teori geleneği ve hoşnutsuzlukları	183
Realizm ve Türkiye'nin 'yeni' dış politikası	184
Sonuç	186

5 ULUSLARARASI SİYASAL TEORİ

TARİK OĞUZLU	189
Giriş	189
Siyasal Teori - Uluslararası İlişkiler bağlantısı: Uluslararası Siyasal Teori	189
Uluslararası Siyasal Teori ve diğer uluslararası ilişkiler teorileriyle ilişkisi	195
Uluslararası siyasal Teorinin çalışma alanları	200
Uluslararası Siyasal Teori ve ideal siyasi örgütlenme tartışmaları.....	201
Uluslararası Siyasal Teori ve demokratik barış çalışmaları.....	205
Uluslararası Siyasal Teori, güç kullanımı ve adil savaş teorisi.....	207
Uluslararası Siyasal Teori, insani müdahale ve koruma sorumluluğu tartışması.....	207
Uluslararası Siyasal Teori tartışmaları ve Türk dış politikası	211
Değer odaklı Türk dış politikası.....	211
Küresel sorumluluk vurgusu ve Türk dış politikası.....	212
Koruma sorumluluğu prensibi, insani müdahale ve Türk dış politikası.....	213
Sonuç	214

6 İNGİLİZ OKULU

MUSTAFA SERDAR PALABIYIK	217
Giriş	217
İngiliz Okulu'nun tarihsel gelişimi	220
İngiliz Okulu'nun temel varsayımları	224
İngiliz Okulu'nun metodolojisi	224
Üç gelenek tartışması	229
Üç uluslararası yapı: Uluslararası sistem, uluslararası toplum, dünya toplumu	231
Uluslararası toplumun evrimi ve genişlemesi	235
İngiliz Okulu'nun içindeki temel bölünme: Çoğulcular ve dayanışmacılar	238
İngiliz Okulu ve diğer uluslararası ilişkiler teorileri	241
İngiliz Okulu'na getirilen eleştiriler	245
Vaka incelemesi: Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa uluslararası toplumuna katılması	249
Sonuç	254

7 ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE MARKSİST YAKLAŞIMLAR

HAKAN ÖVÜNÇ ONGUR - BAŞAK YAVÇAN	257
Giriş	257
Tarihsel ve felsefi arka plan	258
Marksizm'in Uluslararası İlişkiler Teorileri'ne yansımaları	265
Emperyalizm tartışmaları	267
Modernleşme teorileri vs. Bağımlılık Teorisi	270
Dünya-Sistemleri Teorisi	275
İliştirilmiş (embedded) liberalizm vs. neoliberalizm	278
Marksist yaklaşımlara yönelik eleştiriler	283
Türk dış politikasına dair örnek olay incelemesi:	
Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri	285
Sonuç	288

8 ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ELEŞTİREL TEORİ

MEHMET AKİF OKUR - HAKAN ÖVÜNÇ ONGUR	291
Giriş	291
Tarihî-felsefi arka plan	292
Frankfurt Okulu	292
Antonio Gramsci	294
Temel varsayımlar, kavramlar ve diğer Uluslararası İlişkiler Teorilerine Eleştiriler	301
Eleştirel teori ve tarihselcilik	301
Tarihsel yapı	303
Devlet ve ötesi	308
Hegemonya	312
Eleştirel Teorinin eleştirisi	316
Türk dış politikasına dair örnek olay incelemesi:	
Türkiye-NATO ilişkileri	319
Sonuç	322

9 ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SOSYAL İNŞACILIK

MUSTAFA KÜÇÜK	325
Giriş	325
İnşacılığın düşünsel kökleri	328
Felsefe ve sosyal teori olarak inşacılık	328
Uluslararası ilişkiler teorisinde inşacı düşünce geleneği	332
Uluslararası ilişkilerde 'inşacı dönüş'	333
Rasyonalizm ve inşacılık tartışması	335
Sosyal inşacılığın temel varsayımları ve önermeleri	335
Uluslararası ilişkilerde sosyal inşacı yaklaşımlar	346
Sosyal İnşacılıkta epistemoloji ve yöntem tartışması:	
Tabiatçı, eleştirel ve postmodernist inşacılık	347
Sosyal İnşacılıkta çözümleme düzeyi tercihi:	
Sistemik, birim-düzye ve bütüncül sosyal inşacı teoriler	350
Sosyolojik inşacılık ve söylemsel inşacılık	351
Anarşi sorunsalı ve sistemik inşacı kuram	357
Uluslararası sistemin sosyal inşası	359
Uluslararası kültürel yapılar ve anarşinin değişen mantığı	362
Sosyal inşacılığa yönelik eleştiriler ve tartışmalar	366
Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini sosyal olarak inşa etmek	372
Sonuç	376

10 POSTYAPISALCILIK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

TUNCAY KARDAŞ - RAMAZAN ERDAĞ	379
Giriş: Uluslararası ilişkilerde postpozitivizm	379
Postmodernite ve postyapısalcılık	381
Bilgi-iktidar	384
Söylem	386
Soybilim	387
Yapısöküm ve çifte okuma	388
Egemenlik ve devlet söylemi	391
Dış politika	392
Güvenlik ve 'güvenlikleştirme'	394
Medya ve hiper-realite (hiper-realizm)	396
Örnek olay 1: Uluslararası ilişkilerde medya ve gerçekliğin (yeniden) üretimi	398
Örnek olay 2: Yeni Türk dış politikasının söylemsel inşası	399
Sonuç: Postyapısalcılığın muhalifleri	402

11 POSTKOLONYAL TEORİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

VOLKAN İPEK - ÇAĞLAR OYMAN	405
Giriş	405
Hangi dönem?	407
Kolonializm üzerine tartışmalar	408
Kök olarak Postkolonyal Teori	411
Kimlikçi ve kültürcü kolonyalizm	413
Postkolonyalizmin kutsal üçlüsü	417

Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler	422
Postkolonyal Teorinin diğer uluslararası ilişkiler teorilerine eleştirileri	424
İngiliz Okulu ve Avrupa merkezci tarih okuması eleştirisi	424
Neorealizm ve Avrupa merkezlik eleştirisi	426
Politik-ekonomi ve Avrupa merkezlik eleştirisi	428
Dünya Sistemi Kuramı ve Avrupa merkezlik eleştirisi	430
Sosyal inşacılık ve Postkolonyal Teori	431
Postkolonyal çözümlenmeler ışığında	
Türkiye-Avrupa ve Türkiye-Afrika ilişkileri	433
Türkiye-Avrupa ilişkileri	433
Türkiye'nin Afrika dış politikası: Bir aktör olarak Afrika	438
Sonuç	441

12 FEMİNİZM, MASKÜLİNİTE VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİSİ: ULUSLARARASI SİYASETİN TOPLUMSAL CİNSİYETİ

MEHMET EVREN EKEN	443
Giriş	443
Feminizm ve toplumsal cinsiyet	450
Maskülinite ve uluslararası ilişkilerin toplumsal cinsiyeti	455
Öznellik, egemenlik ve güvenlik	460
Militarizm, toplumsal cinsiyet ve savaş	465
Uluslararası ilişkilerdeki farklı feminist yaklaşımlar ve eleştiriler	474
Liberal Feminizm	474
Eleştirel Feminizm	474
İnşacı Feminizm	475
Postyapısalcı Feminizm	475
Postkolonyal Feminizm	476
Türk dış politikası örneklemi	477
Sonuç	489

13 YEŞİL TEORİ

YELDA ERÇANDIRLI	493
Giriş	493
Yeşil Teori'nin ortaya çıkışı ve çevre	495
Uluslararası ilişkiler teorilerinde Yeşil'i aramak	497
Sorun çözücü Uluslararası ilişkiler teorileri	498
Realizm ve çevreyi güvenlikleştirmek	498
Neoliberal kurumsalcılık ve çevresel rejimler	500
Eleştirel Teoriler	502
Yeşil siyaset ve Uluslararası ilişkiler'in ötesine geçmek	503
Uluslararası ilişkiler teorilerinde "devlet"i Yeşillendirmek	507
İklim değişikliğinin Türk dış politikasına etkileri	512
Sonuç	514

14 ÖZGÜN TEORİ İNŞASI VE BATI-DIŞI ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

GONCA BİLTEKİN.....	517
Giriş	517
Teori inşası ve değerler	518
Uluslararası İlişkiler'in büyük tartışmalarını nesnellik-evrensellik perspektifinden yeniden okumak	519
Yerli Teori oluşturma fikrinin tarihsel ve epistemolojik kökenleri	523
Teori inşa etme metodolojisi	530
Kavram oluşturma	530
Teorik akıl yürütme.....	531
Gözlem ve Analiz Yöntemleri.....	534
Yerli teori çabalarına örnekler	537
Rusya	539
Çin	541
Hindistan.....	547
Latin Amerika	552
Japonya	555
Teori inşa etme yolu olarak özgün kuramsallaştırma	557
Özgün teori inşa etme girişimlerinin değerlendirilmesi	559
Türkiye'de özgün teori inşası	561
Sonuç	563
SONUÇ: ÖZET VE DEĞERLENDİRME	
RAMAZAN GÖZEN - BURAK BİLGEHAN ÖZPEK	565
Neden bir teoriye ihtiyacımız var?	565
Uluslararası İlişkiler teorilerinin ortak noktaları	569
Teoriler mi? Teori mi?	569
Uluslararası İlişkiler teorilerinin tarihi, entelektüel, felsefi temelleri ve kaynakları.....	570
Uluslararası İlişkiler teorileri arasında bağlantı: Sınıflandırma çabaları	572
Temel varsayımları, kavramları, iddiaları ve dünya görüşü.....	573
Teorilerin versiyonları, alt bölümleri, alt konuları.....	574
Sorunların eleştirel şekilde değerlendirilmesi.....	575
Türk dış politikası bağlamında örnekler	576
Uluslararası İlişkiler teorilerinin iddiaları	576
YAZARLAR HAKKINDA	587
HAKEMLER / KATKI YAPANLAR	593
KAYNAKÇA	595
DİZİN	636

GİRİŞ: ULUSLARARASI İLİŞKİLER, TEORİ VE TÜRKİYE TECRÜBESİ*

RAMAZAN GÖZEN

Her akademik disiplin ve bilimsel faaliyet, özgün düşünce, fikir, teori(ler) geliştirmek için vardır. Bilimsel birikim, bunlardan oluşan soyut alanı geliştirmek ve yaygınlaştırmak ile mümkündür. Elbette ki bu soyut alan, ilgili disiplinlerdeki ampirik/somut gelişmeleri ve gerçeklikleri göz ardı etmez veya edemez; hatta ampirik olgular ve gelişmeler ile soyut alan sürekli karşılıklı etkileşim sürecinde inşa olur ve olgunlaşır. Bu süreçte en önemli amaç veya hedef, ampirik dünya ile soyut dünyayı, pratik ile teoriyi bütünleştirebilmektir.

Diğer disiplinler kendi olguları için yaptığı gibi, Uluslararası İlişkiler¹ disiplini de ortaya çıkmaya başladığı ilk yıllardan (1920'lerden) itibaren uluslararası ilişkiler olgusunu tanımlamak, açıklamak, anlamak ve mümkünse öngörebilmek için bir dizi fikir geliştirmeye başladı. Bu fikirler kümesinin ilk aşaması İdealizm olarak öne çıksa da, ilerleyen on yıllarda uluslararası ilişkiler olgusundaki gelişmelere bağlı olarak yeni ve farklı fikir setleri, yani teoriler üretilmeye devam etti. Diğer sosyal ve fen bilimlerine benzer şekilde, Uluslararası İlişkiler akademisyenleri de, genel olarak uluslararası ilişkiler olgusu özel olarak bu olgunun değişik boyutları (savaş, barış, bütünleşme, kriz, silahlanma, çevre, insan hakları vd.) hakkında çok sayıda öneri, proje, fikir ve teori geliştirdi. Zaten, eğer Uluslararası İlişkiler kendini aka-

(*) Bu bölümün hazırlanmasında bölümlerinin özetlerini sunar ve okuyarak katkı yapan tüm yazarlarımıza teşekkür ederim.

1 Uluslararası İlişkiler disiplini ifade ederken ilk harflerde "U ve "I" şeklinde büyük harfleri, uluslararası ilişkiler olgusunu ifade ederken ise ilk harflerde "u" ve "i" şeklinde küçük harfleri kullanacağız.

demik ve bilimsel bir disiplin olarak geliştirmek istiyorsa, kendine özgün teori veya teorilere sahip olması ve üretmesi kaçınılmazdı.

Aslında öyle de olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplini, otonom bir konum kazanmak ve tabiri uygunsu kendini etkileyen diğer disiplinlere (siyaset, tarih, hukuk, felsefe, askeriye vb.) karşı rüştünü ispat etmek için özgün teoriler geliştirmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin yaklaşık yüz yıllık gelişimine ve tecrübesine baktığımızda, her dönemde uluslararası ilişkiler olgusuna dair bir fikir seti oluşturulmuş ve bu fikirler, teoriler şeklinde ortaya konulmuştur.² Uluslararası İlişkiler akademiyası, uluslararası gelişmeleri, dünya sorunlarını ve olaylarını ve ilgili durumları anlayabilmek ve açıklayabilmek için teorik rekabet içinde olmuştur. Yüzyıl boyunca uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan ampirik olaylara paralel olarak, teorik/soyut analizler de gelişmiş ve güçlenmiştir. Böylece uluslararası ilişkiler teorileri, disiplinin kökleşmesi ve yaygınlaşmasında başrol oynamıştır. Kuvvetle vurgulamak gerekirse, Uluslararası İlişkiler disiplini ancak ve sadece geliştirdiği ve sahip olduğu teoriler üzerinde olgunlaşmıştır. Diğer ifadeyle, diğer disiplinlerde olduğu gibi uluslararası ilişkiler teorileri de uluslararası ilişkiler olgusundaki gelişmelere ve değişimlere eşlik ederek devam etmiştir.

Uluslararası İlişkiler disiplini tecrübesinin önemli bir özelliği, hem genel olarak disiplinin ama özellikle teorilerin, Batı ülkelerinde üretilerek gelişmiş olmasıdır. Batı ülkelerinden en öne çıkanlar uzun bir süre ABD ve İngiltere iken, son zamanlarda Almanya ve Norveç olmuştur. Bu ülkelerin, kısmen uluslararası ilişkiler olgusunun oluşumunda oynadığı rol ve konum kısmen de akademik kapasiteleri nedeniyle, uluslararası ilişkiler teorisinde de Anglo-Sakson damgası vurulmuştur. Dünya çapındaki uluslararası ilişkiler bölümleri incelendiğinde, ders programları yanında ders kitapları ve teorik temellerinin de büyük oranda ABD veya İngiltere kaynaklı olduğu görülür. Batı'da ve Batı-dışı dünyadaki uluslararası ilişkiler akademiyasının modelleri, ders kitapları ve teorileri büyük ölçüde benzeşmektedir. Bu durum; bir yandan disiplinin özerkliği ve rüştünü ispatı açısından sevindirici bir gelişme iken, diğer yandan da disiplinin teorik hâkimiyetinin “merkezde” yoğunlaşmış olması nedeniyle üzücü ve düşündürücü bir manzaradır.

Elbette ki, ne Batı ülkeleri ne de başka ülkelerdeki uluslararası ilişkiler bölümlerinde sadece uluslararası ilişkiler teorileri geçerlidir, aynı zamanda yaygın alan çalışmaları ve benzeri ampirik uzmanlıklar vardır ve olmalıdır. Hemen hemen tüm gelişmiş uluslararası ilişkiler bölümlerinde ders programlarının özünde uluslararası ilişkiler teorisi başta olmak üzere, alana ait değişik kavramsal ve teorik dersler verilmektedir. Belki her öğrenci veya

2 Burada; fikir, düşünce, teori, model, perspektif gibi genel literatürde yaygın olarak görülen kavram tartışmasına girmeden, kısaca teori kavramını kullanacağız.

akademisyen uluslararası ilişkiler teorisi uzmanı olmayabilir veya olmak istemeyebilir, ama tüm öğrencilerin ve akademisyenlerin, optimum düzeyde uluslararası ilişkiler teorilerini bilmesi ve ilgilenmesi, bu alanda yeterli düzeyde kendini geliştirmesi beklenir. Hemen hemen tüm gelişmiş yüksek lisans ve doktora programlarında, uluslararası ilişkiler teorisi/teorileri dersi, muhakkak ki zorunlu ve ön şartlı dersler arasında yer almaktadır. Buradan anlaşılması gereken şudur: Uluslararası ilişkiler teorisini öğrenmeden, hatta kullanmadan, uluslararası ilişkiler diploması sahibi olmak mümkün olmadığı gibi, olaylara teorik bir açılım getirmeden uluslararası ilişkiler uzmanı olmak da mümkün ve doğru değildir.

Uluslararası ilişkiler “teorileri” ile uluslararası ilişkiler “ampirizmi” arasındaki ilişki, inşaat mühendisi ile inşaat müteahhidi arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, bir inşaat projesinin projelendirilmesi ancak bir inşaat mühendisinin bilimsel çalışmaları ile mümkünken bu inşaatın yapılması, yürütülmesi ve uygulanması bir müteahhit aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Bir inşaat müteahhidinin bir inşaat mühendisi kadar inşaat proje bilgisine/teorisine sahip olmaması gerçeğinden hareketle, uluslararası ilişkiler teorisi ve teorisyeninin inşaat mühendisi rolünde ve gücünde, diğer yandan bir uluslararası ilişkiler ampirstinin ise inşaat müteahhidi rolünde ve konumunda olduğunu iddia edebiliriz. Elbette ki, Almanya örneğinde olduğu gibi, bir inşaatın hem mühendisliğini hem de müteahhitliğini yapan kişinin zorunlu olarak bir inşaat mühendisi olması zorunluluğundan hareketle, uluslararası ilişkilerde de hem teorisyen hem de ampirst olmak mümkündür; hatta bu nitelikteki uzmanlık çok daha olumlu ve yararlıdır.

Genelde tüm gelişmiş uluslararası ilişkiler bölümlerinde uluslararası ilişkiler teorisi bu kadar önemli ve öncelikli iken, diğer birçok ülkede ve bu arada Türkiye’deki uluslararası ilişkiler bölümleri, uzun yıllardır teorik perspektiflerden uzak kalmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininin oluşumunda Batılı akademyayı “merkez”, diğerlerini de “çevre” olarak gruplandırığımızda, Türkiye’nin “çevre”de yer aldığı açıktır.³ Bunun anlamı, Türkiye’nin Uluslararası İlişkiler disiplinine teorik/kavramsal/fikirsal katkısının veya etkisinin çok düşük düzeyde olmasıdır. Son yıllarda özellikle Uluslararası Sosyal Bilim Atfı (SSCI) indeksindeki Türkiye kaynaklı makalelerin sayısı belirgin bir şekilde artmıştır; ancak bu yayınlar, Uluslararası ilişkiler teorilerinin gelişimine ve genel disipline katkı yapmaktan daha çok, Türkiye iç-dış politikası sorunlarını, gelişmelerini ve olgularını analizi düzeyinde kalmıştır. İstisnai çok az bazı örnekler dışında, Türkiye kaynaklı uluslararası atf alan ya-

3 Pınar Bilgin, “Uluslararası İlişkiler Çalışmalarında “Merkez-Çevre”: Türkiye Nerede?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 2, Sayı 6, Yaz 2005, s. 3-14.

ynların çok büyük çoğunluğu, Türkiye bağlamında örnek olaylarının veya sürecinin açıklanması veya değerlendirilmesi yönündedir. Diğer yandan, yine hem Türkiye’de ama özellikle ABD ve Avrupa üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora yapan Türkiyeli araştırmacıların büyük bölümünün tezleri ve yayınları, Türkiye bağlantılı örnek olaylardır. Türkiye’de özellikle son yıllarda uluslararası ilişkiler teorilerine eğilimde bir artış gözlenmekte olsa da, bu artışın hâlâ merkezdeki uluslararası ilişkiler teorisine gözle görülür bir etkisi görülmemektedir. Daha detaylı olarak bu kitabın 1. ve 14. bölümlerinde iddia edildiği gibi, dünyadaki uluslararası ilişkiler akademisyası bağlamındaki iş bölümünde Türkiye Uluslararası İlişkiler akademisyası, “merkeze” kaynak sunma/sağlama konumunda yer almaktadır.

Türkiye uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin uluslararası ilişkiler teorisine yeterince ilgi göstermemesinin ve çalışmalarının ve yayınlarının çok büyük bir kesiminin ampirik konular üzerine yapılıyor olmasının birçok nedeni vardır. Ayrıntılarına girmeden bu nedenler, ana başlıklar halinde şu şekilde sıralanabilir:

- Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye)’nin klasik (diplomasi ve olay merkezli) eğitim-öğretim geleneği,⁴
- Türkiye’deki ilk nesil uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin uluslararası ilişkiler teorisine uzak durmaları,
- Türkiye’de eğitim sisteminde felsefe başta olmak üzere soyut düşünme ve sorgulama geleneğinin yetersiz olması ya da entelektüel eksiklik sorunu,
- Ampirik, örnek olay gibi akademik çalışmaların nispeten daha kolay ve hızlı yapılabilmesi,
- Türkiye ve Türk dış politikası uzmanlığına olan büyük ilgi,⁵

4 1960’lardan 1990’lara kadar Türkiye’deki Uluslararası İlişkiler disiplinin en etkili ve hatta tek kurum olan Ankara Üniversitesi SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, “Az da olsa her konuda bilgi sahibi olan mezunlar” ama özellikle dışişleri bakanlığına aday yetiştirmeye çalışmış; ve ders programında Uluslararası İlişkiler Teorisi dersi yer almamıştır. Daha sonra Türkiye’deki diğer üniversitelerde açılan uluslararası ilişkiler bölümleri de SBF modeline göre kurgulanmıştır. Bu gelenek ve model, hâlâ büyük ölçüde geçerli olsa da, 1990’lı yıllarda hem SBF’ye uluslararası ilişkiler teorisine önem veren akademisyenlerin katılması sonucu hem de Ankara ve İstanbul’daki üniversitelerde teori derslerinin verilmeye başlaması nedeniyle önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Bu süreçte ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü’nün ve öğretim elemanlarının “araştırmacı mezun anlayışının” öncü bir rol oynadığını, ama daha sonra diğer üniversitelerin (örneğin Bilkent vd.) de etkili olduğunu söyleyebiliriz.

5 Bu özellik Wolfgang Piccoli’nin de ilgisini çekmiş ki, Türkiyeli meslektaşlarına şu soruyu soruyor: *I would like to ask a question about IR community in Turkey. 80-90 % of Turkish scholars work on Turkey. Why is that case?* “Türkiye’deki UI topluluğu hakkında bir soru sormak istiyorum. Türk akademisyenlerin % 80-90’ı Türkiye üzerine çalışıyor. Bunun sebebi nedir?”, *Uluslararası İlişkiler*, Özel Sayı: Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi, Cilt 2, Sayı 6, Yaz 2005, s. 144.

- Akademide hızlı yükselme ve bunun için hızlı yayın yapma çabası,
- Teorik çalışmaların maddi getirisinin ve medya popülaritesinin düşük olması,
- Uluslararası ilişkiler alanında ampirik veya sorun çözümüne dönük proje yapmanın maddi ve pratik çıkar elde etme cazibesi,
- Uluslararası İlişkiler disiplinine disiplin dışından katılan ve teorik alt-yapısı olmayan akademisyenler,
- Özellikle tarihçi, askeriye, güvenlikçi ve bürokrat kökenli Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin sayısının artışı,
- Uluslararası İlişkiler yüksek lisans, doktora ve doçentlik programlarında ve sınavlarında uluslararası ilişkiler teorilerine gereğince yer verilmemesi, hatta bunun gereksiz bir şey olduğu yönündeki yanlış anlayış,
- Bu arada, Türkiye'deki birçok Uluslararası İlişkiler bölümünün yönetim ve hatta akademik kadrosunun Uluslararası İlişkiler disiplinine hâkim olmayan ve teori bilmeyen akademisyenlerden oluşması,
- Uluslararası ilişkiler teorilerini okuyacak düzeyde İngilizce bilgisine sahip olunmaması,
- Yeterli sayıda ve kalitede Türkçe uluslararası ilişkiler teorisi kitaplarının bulunamayışı,
- Birçok uluslararası ilişkiler bölümünde uluslararası ilişkiler teorileri dersinin ya hiç verilmemesi ya da seçmeli verilmesi; bu dersi veren akademisyenlerin ve öğrencilerin yeterli ve nitelikli Türkçe kaynak sıkıntısı çekmesi.

Türkçe yazılmış uluslararası ilişkiler teorileri kitaplarının sadece birkaç tane olduğunu ve bunların da dünyadaki teorik tartışmalardan önemli ölçüde uzak ya da geride kaldığını not etmek gerekir. Bu konuda önemli bir örnek: Tayyar Arı'nın genellikle ABD ve İngiltere'de yazılmış teori kitaplarından aktarmış olduğu *Uluslararası İlişkiler Teorileri* kitabıdır.⁶ Uzun yıllardır uluslararası ilişkiler teorileri konusunda neredeyse tek kaynak olan bu kitap, her ne kadar uluslararası ilişkiler teorileri ile ilgili Türkiye'deki açığı önemli ölçüde kapatmış olsa da, gerek ifade problemleri gerekse disiplinin mevcut teorilerinin çok gerisinde kalmış olması nedeniyle, ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Diğer kitap olan Atıla Eralp ve diğerlerinin yazdığı *Devlet, Sistemi, Kimlik: Uluslararası İlişkilere Yaklaşımlar*,⁷ nispeten daha özgün olsa da Arı'nın kitabındakine benzer sorunlara sahiptir. Örneğin, uluslararası ilişkiler teorisi literatüründe artık konvansiyonel hale gelen "Dört Büyük

6 10. baskı, MKM Yayıncılık, Bursa, 2013.

7 14. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

Tartışma”, ne bu iki popüler kitapta ne de başka bir Türkçe uluslararası ilişkiler teorisi kitabında yeterince incelenmiştir.⁸ Bunun nedeni, kısmen bu kitapların ABD kaynaklı teorilere dayanması iken, kısmen de uluslararası ilişkiler teorilerine Avrupa (Eleştirel, Postmodern, İnşacı) teorilerin gereksizliği düşüncesidir.⁹ Dolayısıyla, bu kitaplarda ve genel olarak Türkçe uluslararası ilişkiler teorisi kitaplarında son dönem teorik gelişmeler yer almadığı için, Pozitivizm-Postpozitivizm tartışması gibi oldukça güncel tartışmalar ve teoriler göz ardı edilmektedir. Elbette ki, bu durum, öğrencilerin ve akademisyenlerin İngilizce orijinal kaynaklardan bu ve diğer teorileri öğrenmelerine engel değildir. Ancak, yukarıda bahsettiğimiz gibi, pek çok öğrenci ve öğretim üyesi, teori kitaplarının İngilizce orijinalini okumakta ve anlamakta zorluk çekmektedir. Son yıllarda bu teori kitaplarından bazılarının Türkçeye çevrilmiş olması önemli bir katkı olarak kabul edilse de, bu çevirilerle de kaynak açığı sorun tam olarak çözülmüş değildir.¹⁰

Elbette ki, Türkiye’de uluslararası ilişkiler teorisine olan ilgi ve kullanım giderek artmaktadır. 2000’li yıllarda yeni uluslararası ilişkiler bölümlerinin ve teori hassasiyetli akademisyenlerin sayısı arttıkça, Türkiye’de de uluslararası ilişkiler teorisinin farkındalığı oluşmuştur. Özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerde yüksek lisans ve doktora yapmış olan akademisyenlerin bir bölümü, bu süreçte çok önemli rol oynamışlardır. Bu farkındalığın bir sonucu olarak, 2000’li yıllarda uluslararası ilişkiler teorisinin daha da geliştirilmesi yönünde akademik toplantılar ve yayınlar yapılmıştır.¹¹ Aydınli ve Matthews’e göre, Türkiye’deki uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin teori ile ilişkileri dört gruba ayrılabilir: Saf teori yapımı, özgün teori yapımı, Türkiye dışında üretilen teorilerin ampirik konulara uygulanması ve teorilerin Türk-

8 Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişiminde Pozitivizm-Postpozitivizm tartışması ile ilgili önemli bir çalışma: Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: tanım, teori ve devlet istisnacılığı*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012. Ancak bir doktora çalışması olan kitap, esas itibarıyla “uluslararası ilişkiler teorileri” kitabı olmadığı için ilgili tartışmayı çok kısa ama başarılı bir şekilde yapmıştır. Ayrıca, Tayyar Arı’nın *Uluslararası İlişkiler Teorileri* kitabının son baskısında (10. baskıda), Postpozitivist teorilerden çok kısaca, özetle bahsedilmiştir.

9 Bir Türk uluslararası ilişkiler akademisyeni (profesörü), bir doçentlik sınavında eleştirel, post-yapısalcı, inşacı teorilerin ve analizlerin uluslararası ilişkiler disiplini kapsamına girmediğini, dolayısıyla sınavlarda sorulmaması gerektiğini iddia etmiştir.

10 Örneğin Scott Burchil, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Muhammet Ali Ağcan ve Ali Aslan, Küre, İstanbul, 2012 kitabının çevirisinin okunmasında da ciddi anlamda zorluklar ve sorunlar bulunmaktadır.

11 Örneğin, 16-17 Nisan 2005 tarihinde Uluslararası İlişkiler Konseyi’nin organizasyonunda “Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi” konulu bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda diğer konular yanında uluslararası ilişkiler teorisinin yeri ve rolü de ele alınmıştır. Bu toplantının ayrıntıları için: *Uluslararası İlişkiler, Özel Sayı: Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi*, Cilt 2, Sayı 6, Yaz 2005. Ayrıca *Uluslararası İlişkiler* dergisi, her sayısında ilk makale olarak review veya özgün nitelikte teorik çalışmalar yayınlamaya devam ediyor. Bu makaleler de, teorik hassasiyeti önemli ölçüde artırmaktadır.

çeye çevrilerek okuyucuya aktarılması.¹² Her ne kadar yazarlar, bu gruplar arasında önem bakımından bir hiyerarşi olmadığını belirtse de, hem bu makaledeki satır aralarından hem de genel gözlemlerimizden hareketle, Türkiye’de akademisyenlerin uluslararası ilişkiler teorisi ile ilişkisinin, en çok “mevcut teorileri çevirerek kullanmak”, ardından “mevcut teorileri ampirik olaylara uygulamak”; en düşük oranda ise “saf teori yapmak” ve “özgün teoriler üretmek” şeklinde olduğunu belirtebiliriz. Bunun yanında, Aydın ve Yazgan’ın yaptığı araştırmaya göre, Türkiyeli uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin ilgi gösterdikleri veya kullandıkları uluslararası ilişkiler çalışmaları üç teoriye yoğunlaşmıştır. Buna göre, % 43’ü Realizm’e, % 28’i Liberalizm’e ve % 22’si İnşacılık’a (*Constructivism*) önem vermektedirler. Dolayısıyla, örneğin bu derleme kitapta yer alan diğer teorilere ilginin oranı sadece % 7’dir.¹³ Bu durumun, sadece akademisyenlerin ilgi ve tercihlerinden değil, kısmen de olsa diğer teorilerin Türkiye’de yeterince bilinmiyor veya okunmuyor olmasından kaynaklandığını düşünüyorum.

Bu kitap, Türkçe uluslararası ilişkiler teorileri ile ilgili bu sorunları göz önünde bulundurarak ortaya çıkmıştır. Mevcut durumdan rahatsız olan bir grup teori meraklısı ve ilgilisi akademisyen olarak bir araya gelip, Türkiyeli akademisyenlerin gözünden Türkçe uluslararası ilişkiler teorileri yazmaya karar verdik.¹⁴ Bu kitabın bir temel amacı vardır: Uluslararası ilişkiler teorisinin en son geldiği noktada mevcut olan birikimi, Türkçe olarak ve Türkiyeli akademisyenlerin kaleminden Türkiye’deki uluslararası ilişkiler camiasına tanıtmaktır. Bu kitaptaki teorilerin benzerlerinin (14. bölüm hariç), ABD ve İngiltere’deki bazı uluslararası ilişkiler teorisi kitaplarında yer aldığını not edelim.¹⁵ Ancak biz bu kitaplardan herhangi birini Türkçeye çevirmek yerine, Türkiyeli akademisyenlerin gözünden orijinal bir çalışma yapmayı tercih ettik. Diğer bir ifadeyle, Türkiyeli akademisyenlerin birikimini Türkçe olarak Türkiye uluslararası ilişkiler camiasına sunmanın daha doğru ve özgün olacağını düşündük. Bu kitaba bir sistematik, standart ve oriji-

12 Ersel Aydın ve Julie Mathews, “Turkey: Towards homegrowing theorizing and building a disciplinary community”, Arlene B. Tickner ve Ole Waever (der.), *International Relations Scholarship Around the World*, Routledge, Londra, 2009.

13 Mustafa Aydın ve Korhan Yazgan, “Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Akademisyenleri Eğitimi, Araştırma ve Uluslararası Politika Anketi - 2011”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 36, Kış 2013, s. 3-44.

14 Bu istek bende uzun süredir mevcuttu ve bir düşünce halinde zihnimde dolaşıyordu. Bu düşüncemi kıvılcım atarak harekete geçiren Burak Bilgehan Özpek oldu. Bunun üzerine Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (yULISA)’de yaptığımız bir toplantı ile süreci başlattık. Böylece başlayan sürecin sonunda bu kitap doğdu.

15 Örneğin, Tim Dunne vd., *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford University Press, Oxford, 2010; Jill Steans vd., *An Introduction to International Relations Theory: Perspectives and Themes*, Pearson, Londra, 2010; Martin Griffiths (ed.), *International Relations Theory for the Twenty-First Century: An Introduction*, Routledge, Londra, 2007.

nallik kazandırabilmek için, tüm yazarlarımızdan kendi bölümlerinde aşağıdaki konuları ele almalarını ve incelemelerini istedik. Dolayısıyla her bölüm, ilgili teorinin;

- Tarihi, entelektüel, felsefi arka planını, çıkış noktasını ve kaynaklarını,
- Diğer Uluslararası İlişkiler teorileri ile bağlantısını, ilişkisini ya da ayrıştığı sınırları,
- Temel varsayımları, kavramları, iddiaları ve dünya görüşünü,
- Versiyonlarını, alt bölümlerini, alt konularını,
- Sorunlarını eleştirel bir şekilde değerlendirmesini,
- Türk dış politikası veya ilgili bir ampirik konu bağlamında kısa bir değerlendirmesini

yapmaktadır.

Bu çerçevede üretilen bölümler, daha sonra, ilgili teori konusunda yetkin olan bir başka akademisyen tarafından kısmen hakemlik amacıyla ama daha çok katkı yapması için değerlendirildi. Her birine ayrı ayrı teşekkürü bir borç bildiğim bu üstat akademisyenlerin isimleri aşağıda verilmektedir.

Bu kriterler ve standartlarda hazırlanmış olan bölümlerin özetleri şöyledir: Faruk Yalvaç, Uluslararası İlişkiler disiplinindeki (UI) teori kavramını incelemekte, tek bir teori kavramı olmadığını, farklı Uluslararası İlişkiler teorileri olduğunu ve teori anlayışımızın da bu farklı teorilere göre değiştiğini belirtmektedir. Ancak Yalvaç, teori kavramının incelenmesinde asıl önemli olanın, hangi bilim felsefesi yaklaşımını benimsediğimizle ilgili olduğunu iddia etmekte, bu çerçevede pozitivist ve pozitivism sonrası bilimsel yaklaşımların teori anlayışını incelemekte, yeni bir bilim felsefesi yaklaşımı olarak Eleştirel Gerçekçiliğin temel ilkelerini ve teori anlayışını açıklamaktadır. Yalvaç, Eleştirel Gerçekçiliğin hem pozitivistin hem de pozitivism sonrası bilim anlayışlarından farklı olduğunu ve bunun epistemolojiye değil ontolojiye öncelik vermesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Farklı teorilerin farklı ontolojik temellerine bakıldığında, Eleştirel Gerçekçiliğin Uluslararası İlişkiler'in ontolojik odak noktasını devletten, toplumsal ilişkilere öncelik veren bir anlayışa kaydırarak daha kapsamlı ve bütüncül uluslararası ilişkiler teorileri geliştirme olasılığının ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bu çerçevede yeni gelişmekte olan kompleksite teorisinin Uluslararası İlişkiler'deki bilimsel yaklaşımlar ve Eleştirel Gerçekçilik açısından bir değerlendirmesini yapmakta, kompleksite teorisinin ne ölçüde Uluslararası İlişkiler'e yeni bir yaklaşım olduğu konusunu irdelemektedir. Yalvaç, Uluslararası İlişkiler'de son dönemde artan teori sayısının Uluslararası İlişkiler'in sonu mu geldi tartışmasını başlattığını, ancak Eleştirel Gerçekçi bir bakış açısından yaklaşıldı-

ğında, bu teorik çoğulculuğun, gerçekliğin ayrı ancak birbirleriyle iç içe olan bir bütünlüğün farklı yönlerinin incelenmesini mümkün kılması nedeniyle olumlu bir gelişme olduğunu iddia etmektedir.

Ramazan Gözen, İdealizm'in, Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu bir teorisi olarak özellikle iki savaş arası dönemde (1919-1939) etkili olduğunu ama genel olarak yüzyıllara dayanan bir felsefi temelinin bulunduğunu, hatta Soğuk Savaşı döneminde Realizm'in en yaygın olduğu dönemde bile, pratikte etkili olmaya devam ettiğini iddia ediyor. Her ne kadar İdealizm kavramı literatürde çok popüler olmasa ve bu isim altında hak ettiği yeri bulamamış olsa da, İdealist fikirler, diğer pek çok uluslararası ilişkiler teorisiyle çok yakından ilgili olmuş ve onların oluşumunda veya gelişiminde doğrudan veya dolaylı olarak rol oynamıştır. Hatta bugün yaygın olan birçok post-modern teorinin İdealizm'den esinlendiğini iddia ediyor, Gözen. Diğer uluslararası ilişkiler teorilerinden ayrı ve özerk bir konumu olan İdealizm, özü itibarıyla uluslararası savaş ve barış konusuyla ilgilenmiş olsa da, aslında en temel bireyden en genel insanlık toplumuna kadar birçok düzeyde kavramlar, iddialar ve araçlar üretmiştir. İdealizm, Realizm'den farklı olarak, normatif ve reformist bir nitelik taşıyor olup, dünyada daha barışçı, düzenli, istikrarlı ve adil bir uluslararası/küresel düzenin nasıl kurulabileceği ile ilgili tavsiyeler ve talepler yapmaktadır. İdealizm'in tavsiye ve taleplerinin, belki herkesin uygun ve doğru bulduğu şeyler olsa da, uygulamada tam anlamıyla başarılı olamadığını idealistler de kabul eder. Bunun nedeni ise, Gözen'e göre, İdealizm'in dayandığı temel unsurlar olan "ideal insan", "ideal demokrasi/toplum" ve "ideal uluslararası/evrensel değerler" oluşturulamamış olmasıdır. İdealizm'in bu sorununun çözülmesi için farklı bir yaklaşım olarak "sorumluluk teorisi"ni öneren Gözen, bu İdealist sorunu, Türk dış politikasından verdiği örneklerle somutlaştırmaktadır.

Burak Bilgehan Özpek ise, yaşadığımız dünyanın ihtiyaç duyduğu normatif gündemlere liberal uluslararası ilişkiler kuramının cevap verebileceğini iddia etmektedir. Ne var ki, liberal felsefenin Uluslararası İlişkiler disiplini ile tanışmaları yeni bir tartışmayı başlatmıştır. Özellikle Siyasal Realist okul için Liberalizm, kategorik doğrulara inanmış entelektüellerin soyutlamalarından ibaretti ve somut ve pratik bir karşılığı yoktu. Öte yandan Realistler, sadece var olan tarihi kodlamaktadır ve elde ettikleri tecrübe ile pratik sorunları çözmeyi amaçlamaktadırlar. Özpek, realistlerin tarihe atfettikleri dokunulmaz karakteri reddeder ve liberallerin savundukları kategorik doğruların da tarih içinde var olduğunu iddia eder. Ona göre, devletlerin günümüzdeki konumları, tarihin ve aktörlerin etkileşiminin doğal bir sonucu değildir. Liberal filozofların savundukları ilkeler, devletin icat edilme aşamasından, onun kurumsallaşma, soyutlaşma ve karmaşık bir bürokrasinin eli-

ne geçme aşamasına kadar devam eden ve yaşanmış, ancak görmezden gelinen bir dönemi tasvir eder. Dolayısıyla, soyut ve kategorik doğrular, aslında somut ve tecrübe edilen bir dönemin geri çağrılmasından başka bir şey değildir. Özpek, arkeoloji, antropoloji ve nöro-ekonomi gibi disiplinlerden faydalanarak iddiasını desteklemeye çalışmaktadır. Özpek'in çalışmasının ikinci kısmı, liberal düşüncenin rasyonalizmden ampirizme nasıl ve hangi gerekçe ile evrildiğini ve 20. yüzyılın ortalarındaki pozitivist dalganın liberal kuram çalışmalarına nasıl yansıdığını ele almaktadır. Her iki bölümde de, gerek rasyonalizm ile bilgiye ulaşmayı amaçlayan filozofların görüşlerini gerekse çalışmalarını pozitivist metodoloji çerçevesinde yürüten bilim insanlarının bulgularını paylaşırken, Özpek, kapsamlı bir literatür taraması yapmaktadır. Bölümün sonunda ise, çalışma boyunca tartışılan kavramları ve Liberal kuramın temel önermelerini Türk dış politikasına uyarlayarak, somut bir örnek sunmaktadır.

Eyüp Ersoy, Realizm'i, her bir realist düşünürün kabul ettiği varsayımlardan müteşekkil yekpare bir teori olarak değil, analiz seviyesi temelinde farklılaşan, müşterek kabuller temelinde bir teori geleneği oluşturan, Klasik Realizm, Yapısal Realizm/Neorealizm ve Neoklasik Realizm olarak adlandırılan üç farklı realist akımın biçimlendirdiği bir teori geleneği olarak tanımlıyor. Ersoy, bu üç farklı realist akımın beş soruya verdikleri müşterek cevaplar ile bir realist teori geleneğini oluşturduklarını iddia ediyor: Uluslararası ilişkilerin tabiatı nedir? Uluslararası ilişkilerin cereyan ettiği ortamın başlıca özelliği nedir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir? Uluslararası ilişkilerin temel aktörünün öncelikli amacı nedir? Uluslararası ilişkilerde temel aktörün amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca araç nedir? Klasik Realizm, devletlerin dış politikasını ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerini, uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin *insanın yapısı*, yani doğası, niyetleri, kararları ve davranışları olduğu kabulünden hareket ederek incelerken, Yapısal Realizm, uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin *devletler sisteminin yapısı* olduğu kabulünden hareket ederek inceliyor. Neo-Klasik Realizm ise, devletlerin dış politikasını ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerini, uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin *devletin yapısı* olduğu kabulünden hareket ederek inceliyor. Realist teori geleneğine yönelik, gelenek içinden ve gelenek dışından gelen eleştirilere işaret eden Ersoy, Realist teori geleneği perspektifinden, Türkiye'nin 'yeni' dış politikasını ise kısaca şöyle açıklıyor: Türkiye'nin dış politikası *üslup ve usul*, veya söylem ve yöntem olarak yenilenmiş, ancak *tabiat ve hedef* veya doğa ve amaç olarak değişmemiştir. Son olarak Ersoy, Realizm'in verdiği cevapların gerçekçiliği sorgulanmaya devam edecek olsa da sorduğu soruların gerçekliğinin yeni açıklamalar, yeni yorumlar, yeni eleştiriler ve hem realistler arasında hem de realist-

ler ile realist olmayanlar arasında yeni tartışmalar ortaya çıkarmaya devam edeceğine dikkat çekiyor.

Tarık Oğuzlu, Uluslararası Siyasal Teori'yi (UST) incelediği çalışmasında ilk önce bu kuramsal yaklaşımın Siyasal Teori ve Uluslararası İlişkiler disiplinleriyle olan ilişkisini inceliyor. Oğuzlu'ya göre bu çabanın nedeni UST'nin bahsi geçen bu iki disiplin arasında bir köprü görevi oynuyor olması. Devlet içi düzende söz konusu olabilen normatif ve ahlâki tartışmaların devletlerarası düzende de yapılabileceğini iddia eden Oğuzlu, bu entelektüel çabayı en iyi UST çalışanların yapmakta olduklarını söylüyor. UST ile diğer Uluslararası İlişkiler teorileri arasındaki ilişkileri de mercek altına alan Oğuzlu, UST'nin en fazla İngiliz Okulu ve Liberalizm'den etkilendiğini öne sürüyor. Oğuzlu ayrıca Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana etkili olmaya başlayan post-pozitivist ve eleştirel kuramların UST çalışmalarına hız verdiğini iddia ediyor. Oğuzlu, makalesinde ayrıca UST çalışmalarında son zamanlarda gündeme gelen ana tartışma konularını da inceliyor. Bunlar arasında, insani müdahale, ideal siyasal örgütlenme modelleri, demokratik barış kuramı, adil savaş kuramı, devletlerarası ilişkilerde güç kullanımı ve koruma sorumluluğu prensibine özellikle değiniyor. Oğuzlu, son olarak UST çalışmalarında gündeme gelen ana tartışma konularının son dönem Türk dış politikasındaki izdüşümlerini tartışıyor ve bu minvalde son dönem Türk dış politikasının bahsi geçen konuları gittikçe daha fazla odak noktasına almaya başladığını iddia ediyor.

Mustafa Serdar Palabıyık, uluslararası ilişkiler kuramları arasında bugüne kadar büyük ölçüde ihmal edilmiş olan İngiliz Okulu kuramını inceliyor. ABD'de Soğuk Savaş'ın başından itibaren Uluslararası İlişkiler disiplinde baskın bir yer edinen Realist/Davranışçı kurama İngiltere'den yükselen itiraz odaklanıyor. Yazara göre, İngiliz Okulu, Realizmin devleti ezelden ebede uluslararası ilişkilerin başat aktörü olarak görmesini ve bu kuramın 'bilimsel' evrimini, uluslararası toplum kavramını ön plana çıkaran ve tarihsel/felsefi bir derinliği uluslararası ilişkilerin sığ bulduğu tartışmasına katmak isteyen metodolojisi ile eleştiriyor. İngiliz Okulu'nun özellikle günümüzün küreselleşen dünyasında Realizmin yeterince sorgulayamadığı egemenlik kavramına, düzen/adalet ikilemi düzleminde yeni bir yorum getirebileceğini iddia eden Palabıyık, bu yaklaşımın insan hakları ile devletlerin egemenliği çatışması ve insani müdahale kavramına yeni bir bakış getirebileceğini ileri sürüyor. Palabıyık, çalışmasının son bölümünde ise uluslararası toplumun evrimi ve genişlemesi tartışmalarını Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda Avrupa uluslararası sistemine girişi örneğiyle ele alıyor.

Hakan Övünç Ongur ve Başak Yavçan, Marksist yaklaşımların Uluslararası İlişkiler teorilerine özellikle ekonomi politik alanında yaptıkları katkıları

değerlendirmektedir. İlk olarak, Marksist yaklaşımlar, 19. yüzyıldan itibaren içinde doğdukları süreç, tarihsel materyalizm, diyalektik, artı-değerin aktarımı, sınıfların oluşumu ve yabancılaşma gibi kilit kavramsal temeller ışığında açıklanmıştır. Ardından, 20. yüzyılın başı ile birlikte uluslararası siyaseti açıklama yönünde ilk adımları atmış olan Emperyalizm teorileri, ortak noktaları ve farklılıkları çerçevesinde karşılaştırmalı bir biçimde analiz edilmiştir. Her ne kadar uluslararası siyasetteki Marksist etkiler iki dünya savaşının ertesinde, uluslararası kurumsallaşma ve liberal politikaların gölgesinde bir süreliğine rafa kalkmış gibi görünse de, Ongur ve Yavçan'a göre, endüstrileşmiş ülkelerde Büyük Buhran'a yol açan liberal politikalara tepki olarak doğan gömülü liberalizm ve az gelişmiş ülkelerde modernleşme teorilerine karşıt biçimde gelişen bağımlılık teorileri ve dünya-sistemleri yaklaşımları da, bilfiil Marksizm'in etkileriyle filizlenmiş ve bu dönemde oldukça etkin olmuşlardır. 1980 sonrasında 'küreselleşme' ve 'bireycilik' söylemleri altında, devleti neredeyse tümüyle dışlayan ve küresel ölçekte serbest ticareti hedef alan neo-liberalizm, tüm alternatif yaklaşımları doğrudan yok etmeyi amaçlamışsa da, dünyanın farklı bölgelerinde (Latin Amerika, Güney Asya, hatta Türkiye) yaşanan şiddetli ekonomik krizleri ve bunları takip eden halk hareketlerini engelleyememiş, Marksizm'in uluslararası ilişkilerdeki yerini yeniden güçlendirmiştir. Son olarak yazarlar, Neomarksist Dünya-Sistemleri analizini, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde, bilhassa Gümrük Birliği'nin yarattığı bağımlılıklar açısından değerlendirme aracı olarak kullanmış, böylece olası farklı dış politika uygulama alanları konusunda ipuçları vermişlerdir.

Mehmet Akif Okur ve Hakan Övünç Ongur, 1980'li yıllardan sonra Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teorik yaklaşımları derinden etkilemeye başlayan Eleştirel Teori'yi, Frankfurt Okulu'nun ve bilhassa da Antonio Gramsci'nin yapıtlarında yer alan köklerinden itibaren incelemeye alıyor. Yazarlara göre, Gramsci'nin tarihselci perspektifi, insan doğasını sabit ve değişmez olarak ele alan Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu teorilerine meydan okuyup, onu tarihsel olarak varlık kazanan toplumsal ilişkilerin değişken toplamı biçiminde tanımlıyor. Bu sayede, uluslararası siyaset de, toplumsal ve tarihsel yapılar içerisinde, devlet-İçi ve devlet-dışı tüm aktörlerin kolektif faaliyeti biçiminde tanımlanmış oluyor. Gramsci'nin kapitalist devlet tanımında yer alan siyasal toplum ve sivil toplum öğelerinin tümü, Uluslararası İlişkiler'in araştırma nesnelere haline dönüşüyor. Okur ve Ongur, bu noktadan sonra, dikkatlerini (yeni-)Gramscici perspektifi Uluslararası İlişkiler literatürüne sokan Robert Cox'ın çalışmaları üzerinde yoğunlaştırıyorlar. Cox'a göre zor ve rıza aygıtları tarafından ortaklaşa biçimde meydana getirilen hegemonya kavramı, maddî imkânlar, fikirler ve kurumlar tarafından

oluşturulan tarihsel yapı içerisinde ele alınarak, uluslararası siyasetin incelenmesine yeni bir soluk getiriyor. Tarihsel yapılar ise üretimin örgütlenmesi, devlet biçimleri ve dünya düzenleri ile bunlar arasındaki ilişkinin incelenmesine yardımcı oluyor. Bu yapılar, araştırma yapılan alana ait karmaşık gerçekliği tutarlı bir şekilde resmederken, alternatif tarihsel yapıların oluşum ihtimallerinin değerlendirilmesine ve karşılaştırmalar yapılmasına da imkân veriyor. Ayrıca Eleştirel Teori'nin de bir parçasını teşkil ettiği post-pozitivist yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler'in geleneksel teorilerinin kabul ettiği objektif biçimde tanımlanmış bir dünyada sebep-sonuç ilişkilerini keşfetme amacını yüzeysel buluyor, mutlak bir özne-nesne ayrımının imkânsızlığını savunuyor ve normatif inceleme ile ampirik bilimsel araştırmanın ayrılabilirliğini reddediyorlar.

Mustafa Küçük, Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılığın yakın dönemde ortaya çıkan bir yaklaşım olmasına karşın günümüzde merkezi bir konum edindiğini ve önde gelen kuramsal yaklaşımlar arasında yer aldığını vurgular. Felsefe ve sosyal kuramdaki kökleri dikkate alındığında İnşacılığın aslında Uluslararası İlişkiler disiplinine özgü ve dünya siyasetinin özüne dair belli varsayımlarda ve önermelerde bulunan siyasal bir kuram olmadığını, sosyal bilimlerin birçok dalını etkileyen idealist ve bütüncül bir ontolojik yaklaşım olduğunu gösterir. İlk dönemlerde daha çok meta-kuramsal bir yaklaşım olarak tanınmasına ve post-pozitivist veya eleştirel yaklaşımlar arasında değerlendirilmesine karşın, Sosyal İnşacılığın zamanla rasyonalist yaklaşımlara yaklaştığını ve ontolojik varsayımlarından ve önermelerinden hareketle çeşitli kuramsal yaklaşımlar ve ampirik çalışmalar geliştirebildiğini gösterir. Sosyal inşacı proje içinde çoğulculuğa vurgu yapan yazar, epistemoloji ve yöntem tartışmasına, çözümleme düzeyi tercihlerine ve entelektüel esin kaynaklarına bağlı olarak farklı kuramsal yaklaşımların ortaya çıktığına vurgu yapıyor. Buna karşın, bu yaklaşımlar arasında özellikle Sosyal İnşacılığı disiplinde merkeze taşıyan Alexander Wendt'in sistemik inşacı kuramının ön plana çıktığını gösterir. Uluslararası ilişkilerde anarşi sorunsalını inşacı bir yaklaşımla ele alan Wendt bir 'sosyal inşa' olarak anarşinin farklı kültürel yapılarını keşfetmiştir. Sosyal İnşacılığın en temel kuramsal katkısının, ana akım maddeci ve bireyselci rasyonalist teorilerin entelektüel hegemonyası altında uluslararası ilişkilerin uzun süredir göz ardı edilmiş toplumsal boyutuna vurgu yapması; kimlik, kural, norm ve kültür gibi sosyal-düşünsel unsurların açıklayıcı gücünü göstermesi olduğunu vurgular. Bu bağlamda, Türk dış politikasının özellikle kimlik sorunu çerçevesinde nasıl şekillendiğini açıklıyor.

Tuncay Kardeş ve Ramazan Erdağ, Postyapısalcılığın dünya siyasetini yeniden-okuma hedefiyle oluşturduğu eleştirel kavram ve yaklaşımların ge-

nel özelliklerini sunmakta ve post-yapısalcılığın Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki konumunu tartışmaktadır. Post-yapısalcılık Uluslararası İlişkiler disiplinine önemli katkılar sunmuş bir yaklaşımdır, ancak disiplin içinde bu katkıları yeterince kabul görmüş değildir. Disiplinin hangi temel aktörleri ve konu başlıklarını tercih ettiği ve bu tercihleri hangi süreçlerle nasıl belirlediği temel sorunsallardandır. Post-yapısalcı yaklaşımlar, diğer kuramların ve bilgi üretim süreçlerinin hangi alternatif yaklaşım ve değerlendirme imkânlarını engellediği; dışlayıcı, köktenci ve özcü bir uluslararası ilişkiler anlayışını nasıl modern devletin ana söylemi haline getirdiğini bize gösterirler. Kardaş ve Erdağ, post-yapısalcılığın dünya siyasetini incelerken sıklıkla kullandığı kavramları tanımladıktan sonra, konuyu biri dünya siyaseti biri de Türkiye’den olmak üzere iki örnek olay çerçevesinde açıklamaktadır. Sonuç kısmında ise post-yapısalcılığın sunduğu-okuduğu dünyanın neyi dışladığı, ne tür eksikler ve sorunlar taşıdığını tartışmaktadır. Çalışmanın odaklandığı hususlardan biri mevcut kuramların ne söyledikleri değil, söylemlerinin nasıl etkiler doğurduğudur. Dünya siyasetinin işleyişiyle ilgili yeterli ‘saha çalışması’ ve örnek olay çalışması sunmayan yaklaşımın bu eksikliğini tespit eden mevcut çalışma, bu konuda Uluslararası İlişkilerde Medya ve Gerçekliğin (yeniden) Üretimi ve Yeni Türk Dış Politikasının Söylemsel İnşası olmak üzere iki örnek olayı tartışmaktadır.

Volkan İpek ve Çağlar Oyman, uluslararası ilişkilere çok farklı bir bakış getiren Postkolonyal Teori’yi inceliyor. Yazarların iddiasına göre; Uluslararası İlişkiler disiplinde hem Neorealist ve Neoliberal düşünce gibi ana akım olarak kabul gören, hem de İngiliz Okulu, Dünya Sistemi ve Yeni-Gransiyancılar gibi daha eleştirel bir yapıya sahip olan kuramlar oluşturdukları yapıları doğrultusunda Anglo-Amerikan merkezli analizler sunmaktadırlar. Bu bağlamda, bahsedilen kuramlar çoğu zaman Avrupa ve Kuzey Amerika dışında bulunan devletlere uluslararası sistemi etkileme konusunda ya aktif bir açıklama gücü vermemişler ya da sistem üzerinde kabul edilen limitli etkilerini statüko ve barışa karşı tehdit olarak kabul etmişlerdir. Ek olarak; özellikle ana akım kuramların pozitivizm ve rasyonalite odaklı argümanları Batı’nın, Üçüncü Dünya üzerindeki dolaylı egemenliğini ve emperyalist politikalarını meşru hale getirmiştir. Birçok alternatif uluslararası ilişkiler anlayışı bu gerçeklik üzerinde durmamakla beraber, Postkolonyal kuram tam olarak da bu ilişki ağını sorunsallaştırmak ve alternatif bir uluslararası ilişkiler okuması sunmak hedefindedir. Özellikle diğer normatif ve eleştirel kuramlar gibi post-pozitivist felsefeden etkilenen post-kolonyal kuram; değer yargularından bağımsız, objektif bilginin olamayacağını savunarak, Anglo-Amerikan merkezli kuramları bu anlamı ile ‘siyasal’ bulmakta ve ‘adalet’ ve ‘siyasal çoğulculuk’ üzerine kendi gerçekliğini oluşturmaktadır. Bu anlamı

ile yazarlara göre, özellikle 1990'lardan sonra Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde önemi iyice artan post-kolonyal kuram; Batı merkezci uluslararası sistem 'tarihselliğine' bir başkaldırı niteliği taşımakta ve uluslararası sistemi Üçüncü Dünya bakış açısından sorunsallaştırarak daha kapsayıcı bir okuma sunmaktadır.

M. Evren Eken, 1980'lerin sonundan itibaren uluslararası ilişkiler teorisi içinde sıklıkla adından söz ettirmeye başlayan feminist teorinin, ilk elde tahmin edilenin aksine, aslında dünya politikasına dair algı, kurgu ve tepki biçimlerimizin kökenleriyle ne denli ilişkili olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Feminist teorilerin uluslararası ilişkilere en önemli katkısı, analiz düzeyini kurumlardan, bireylere ve toplumsal düşünce biçimlerine çekerek, gündelik hayat pratiklerine yönelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunu yaparken kullandıkları ana kavram ise 'toplumsal cinsiyet'tir. Bu sebeple makalede Eken, ilkin, Feminizm'in kısa bir geçmişine ve daha sonra ise uluslararası ilişkilere girişini özetlemektedir. Müteakiben, çağdaş Feminizm'in disipline olan etkisini açıklamak amacıyla, uluslararası ilişkiler teorisinin nasıl toplumsal cinsiyet üzerinden kurgulandığını ve bunun da dış politikadaki çıkar ilişkilerini gizleyerek, aslında masküliniteyi nasıl yeniden ürettiğini yazmaktadır. Zira 'toplumsal cinsiyet' üzerinden kurulu olan örtük bir düşünce mekanizması, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, ekonomik ve askeri güce dayalı maskülen bir sistemi aslında yeniden üreterek ayakta tutmaktadır. Bu durumu daha net olarak ifade etmek için, Eken, ABD ve Türkiye'nin dış politikasından örnekleri egemenlik, güvenlik ve savaş kavramları üzerinden inceleyerek, teorinin soyut bakış açısını, somut analizler üzerinden göstermeye çalışmaktadır.

Yelda Erçandırılı, Uluslararası İlişkiler teorilerinde çevrenin yerini tespit etmek ve özellikle 1990'larda yükselmeye başlayan Yeşil Teori'nin yerleşik Uluslararası İlişkiler kuramlarına nasıl meydan okuduğunu değerlendirmektedir. Erçandırılı'ya göre sorun-çözücü uluslararası ilişkiler teorilerinin Batı temelli pozitivist epistemolojisi ve kendini bilimsel bir disiplin olarak yaratarak gerçekliğe ancak sistematik deneysel gözlemlerle ulaşılacağı düşüncesi, birçok ekolojik sorunun yalnızca modern çevresel krizler temelinde ele alınmasına sebep olmuş, dolayısıyla ne sorunların saptanması için ne de sorunların çözümüne yardımcı olacak yeni bir dünya vizyonu sunan teorik söylemler ortaya konulmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda Erçandırılı, sorun çözücü uluslararası ilişkiler kuramlarının esas aldığı barış arayışı, güç politikası, küresel yönetim sorunu ve küresel adalet gibi kavramların çevresel meydan okumalarla yeniden tanımlanması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca Erçandırılı, Yeşil Teori aracılığı ile Türk dış politikasının oluşumu ile Türk Uluslararası İlişkiler Disiplini arasında nasıl bir ilişki olduğunu göstermektedir.